

Klassieke talen: Latijn

TWEEDE GRAAD

DOMEINOVERSCHRIJDENDE DOORSTROOMFINALITEIT

Domeinverantwoordelijke: elisabethserreyn@ovsg.be

Coördinator secundair onderwijs: Ellenvandenblock@ovsg.be

OVSG vzw • Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten • Bischoffsheimlaan 1-8, 1000 Brussel

Klassieke talen: Latijn

1. Plaats in de matrix

2. Logische vervolgopleidingen

3. Curriculum

3.1. Overzicht curriculumcomponenten

3.2. Eindtermen basisvorming

3.3. Cesaurodoelen

- Overzicht wetenschapsdomeinen
- Algemene doorstroomcompetenties: historisch en cultureel bewustzijn
- Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: taalsystematiek
- Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: literatuur
- Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: cultuurgeschiedenis
- Wiskunde: gevorderde wiskunde

4. Bronnen en verwijzingen

1. Plaats in de matrix

De matrix is het nieuwe model waarin het volledige studieaanbod van het secundair onderwijs wordt geordend. Deze matrix omvat 8 studiedomeinen en 3 finaliteiten. De finaliteiten geven aan waarop de leerling wordt voorbereid: doorstromen naar het hoger onderwijs (doorstroomfinaliteit), naar de arbeidsmarkt (arbeidsmarktfinaliteit) of naar beide (dubbele finaliteit).

Via deze interactieve link: <https://www.kwalificatiesencurriculum.be/opleidingen> kan je de opleidingen bekijken per studiedomein, per finaliteit en per graad. Je kan onder andere ook onderzoeken met welke nieuwe opleiding een 'oude' studierichting concordeert.

Domein: domeinoverschrijdend			
Doorstroomfinaliteit		Dubbele finaliteit	Arbeidsmarktfinaliteit
Domeinoverschrijdend ASO	Domeingebonden TSO/KSO	TSO/KSO	(D) BSO
2de graad		2de graad	2de graad
Grieks-Latijn			
Latijn			
3de graad		3de graad	3de graad
Grieks-Latijn			
Latijn-Moderne talen			
Latijn-Wetenschappen			
Latijn-Wiskunde			

2. Logische vervolgopleidingen

Het secundair onderwijs bereidt jongeren ook voor op het functioneren op de arbeidsmarkt en/of het doorstromen naar het hoger onderwijs en vervolgopleidingen.

Bij het ontwikkelen van de specifieke eindtermen is er rekening gehouden met logische vervolgopleidingen in het hoger onderwijs. Deze afstemming wil ertoe bijdragen om het studiesucces van leerlingen te verhogen.

De website www.onderwijskiezer.be helpt de zoektocht naar een toekomstige studierichting te vergemakkelijken.

3 ^E GRAAD	HOGER ONDERWIJS	
	PROFESSIONELE BACHELOR	ACADEMISCHE BACHELOR
Latijn-Moderne talen	/ Handelswetenschappen en Bedrijfskunde (Journalistiek) / Gecombineerde studiegebieden (Pedagogie van het jonge kind), / Onderwijs	Taal- en Letterkunde, Toegepaste taalkunde, Gecombineerde studiegebieden (Afrikaanse talen en culturen, Global communication, International Affairs, Oost-Europese talen en culturen, Oosterse talen en culturen, Sociaal-economische wetenschappen, Taal- en regiostudies) Archeologie en Kunstwetenschappen, Geschiedenis, Godgeleerdheid, Godsdienstwetenschappen en Kerkelijk recht, Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen Psychologie en Pedagogische wetenschappen, Sociaal-agogisch werk Politieke en Sociale wetenschappen, Rechten, Notariaat en Criminologische wetenschappen, Verkeerskunde
Latijn-wetenschappen	/ Architectuur / Gezondheidszorg / Gecombineerde studiegebieden (Pedagogie van het jonge kind) / Onderwijs	Taal- en Letterkunde, Toegepaste taalkunde, Gecombineerde studiegebieden (Afrikaanse talen en culturen, Global communication, International Affairs, Oost-Europese talen en culturen, Oosterse talen en culturen, Sociaal-economische wetenschappen, Taal- en regiostudies) Archeologie en Kunstwetenschappen, Geschiedenis, Godgeleerdheid, Godsdienstwetenschappen en Kerkelijk recht, Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen Architectuur, Industriële wetenschappen en Technologie, Productontwikkeling, Biotechniek, gecombineerde studiegebieden (digital design), Industriële wetenschappen en Technologie Wetenschappen (Biochemie en biotechnologie, Biologie, Chemie, Fysica, Fysica en sterrenkunde, Geografie, Geografie en geomatica, Geologie), Biomedische wetenschappen, Biotechniek, Bewegings- en Revalidatiewetenschappen, Farmaceutische wetenschappen, Nautische wetenschappen, Sociale gezondheidswetenschappen, Nautische wetenschappen Psychologie en Pedagogische wetenschappen, Sociaal-agogisch werk Politieke en Sociale wetenschappen, Rechten, Notariaat en Criminologische wetenschappen, Verkeerskunde

<p>Latijn-wiskunde</p>	<p>/ Architectuur</p> <p>/ Gezondheidszorg</p> <p>/ Gecombineerde studiegebieden (Pedagogie van het jonge kind)</p> <p>/ Onderwijs</p>	<p>Taal- en Letterkunde, Toegepaste taalkunde, Gecombineerde studiegebieden (Afrikaanse talen en culturen, Global communication, International Affairs, Oost-Europese talen en culturen, Oosterse talen en culturen, Sociaal-economische wetenschappen, Taal- en regiostudies)</p> <p>Archeologie en Kunstwetenschappen, Geschiedenis, Godgeleerdheid, Godsdienstwetenschappen en Kerkelijk recht, Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen</p> <p>Architectuur, Industriële wetenschappen en Technologie, Productontwikkeling, Toegepaste wetenschappen, Toegepaste biologische wetenschappen, Biotechniek, gecombineerde studiegebieden (digital design), Industriële wetenschappen en Technologie</p> <p>Wetenschappen (Computerwetenschappen, Informatica en Wiskunde), Nautische wetenschappen</p> <p>?Geneeskunde (mits slagen in toelatingsproef), ?Tandheelkunde (mits slagen in toelatingsproef), Diergeneeskunde</p> <p>Psychologie en Pedagogische wetenschappen, Sociaal-agogisch werk</p> <p>Politieke en Sociale wetenschappen, Rechten, Notariaat en Criminologische wetenschappen, Verkeerskunde</p>
------------------------	--	---

3. Curriculum

3.1. Overzicht curriculumcomponenten

Eindtermen basisvorming: <ul style="list-style-type: none">- Eindtermen basisvorming doorstroomfinaliteit
Cesuurdoelen: <ul style="list-style-type: none">- Klassieke talen- Gevorderde wiskunde

3.2. Eindtermen basisvorming

Naast het specifiek gedeelte en complementair gedeelte bevat elke opleiding van het secundair onderwijs een deel basisvorming. Voor alle finaliteiten zijn de eindtermen van de basisvorming in 16 sleutelcompetenties ondergebracht. Voor elke finaliteit is er een set van eindtermen.

De eindtermen voor de basisvorming van de doorstroomfinaliteit, de eindtermen voor de basisvorming van de dubbele finaliteit en de eindtermen voor de basisvorming van de arbeidsmarktfinaliteit vind je op:

www.onderwijsdoelen.be.

3.3. Cesuurdoelen

Voor de 2de graad van het secundair onderwijs gelden cesuurdoelen. Deze doelen zijn afgeleid van de specifieke eindtermen (SPET) voor de 3de graad. Een selectie van specifieke eindtermen werd geselecteerd om cesuurdoelen van af te leiden. Deze cesuurdoelen moeten de leerlingen **op het einde van de 2de graad behalen**.

▪ Overzicht wetenschapsdomeinen

Het specifieke gedeelte van de opleidingen van het secundair onderwijs zijn opgebouwd uit doelstellingen die uit **verschillende wetenschapsdomeinen** komen. Alle mogelijke wetenschapsdomeinen van het secundair onderwijs staan in de tabel hieronder in de eerste kolom.

Elk wetenschapsdomein omvat verschillende **onderdelen**. Deze onderdelen worden soms bouwblockjes genoemd. Ze vormen als het ware de onderdelen van de opleiding. Zo bestaat het wetenschapsdomein 'wiskunde' bijvoorbeeld uit de onderdelen 'uitgebreide wiskunde ifv economie', 'gevorderde wiskunde', 'uitgebreide statistiek', 'uitgebreide wiskunde ifv wetenschappen' en 'toegepaste wiskunde'. Het onderdeel 'toegepaste wiskunde' is vervolgens verschillend gedefinieerd naargelang de toepassing in die opleiding.

Per opleiding is vervolgens **een selectie gemaakt van onderdelen** die voor de opleiding in kwestie van toepassing is. Dat wil ook zeggen dat overheen verschillende opleidingen het mogelijk is dat dezelfde onderdelen worden gebruikt. Zo zie je het onderdeel 'Samenleving en politiek: Communicatiewetenschappen' van het wetenschapsdomein Sociale wetenschappen zowel in de opleiding Informatie- en communicatiewetenschappen (domein STEM) als in Taal- en communicatiewetenschappen (domein Taal & cultuur) terugkomen.

In de tabel hieronder staan de onderdelen van de wetenschapsdomeinen voor de verschillende richtingen van de 3de graad. De onderdelen die in het **zwart** staan geschreven, zijn de **onderdelen die in de 2de graad al (deels) aan bod komen**. De onderdelen die in het **grijs** staan geschreven, zijn de onderdelen die pas in **de 3de graad** aan bod komen. Deze manier van voorstellen geeft inzicht in het geheel van onderdelen -en de bijhorende doelstellingen- van de volledige opleiding.

	Latijn-Moderne talen	Latijn-Wetenschappen	Latijn-Wiskunde
Wetenschapsdomein			
Algemene doorstroomcompetenties	historisch en cultureel bewustzijn	historisch en cultureel bewustzijn	historisch en cultureel bewustzijn
Moderne talen	Talen algemeen: algemene aspecten m.b.t. taalsystematiek, sociolinguïstiek m.i.v. interculturele aspecten, taalverwerving en taalontwikkeling, communicatieve vaardigheden: mediation Nederlands: communicatieve vaardigheden**, taalsystematiek, literatuur Frans, Engels: communicatieve vaardigheden, taalsystematiek, literatuur		

Klassieke talen	Latijn: taalsystematiek, literatuur, cultuurgeschiedenis	Latijn: taalsystematiek, literatuur, cultuurgeschiedenis	Latijn: taalsystematiek, literatuur, cultuurgeschiedenis
Wiskunde		Uitgebreide wiskunde ifv wetenschappen	Gevorderde wiskunde
Informaticawetenschappen			Beperkt pakket informaticawetenschappen: algoritmen en programmeren
Biologie		Uitgebreide biologie	Pakket uit de de uitgebreide biologie
Chemie		Uitgebreide chemie	Pakket uit de uitgebreide chemie
Aardwetenschappen		Uitgebreide aardwetenschappen	
Fysica		Uitgebreide fysica	Pakket uit de uitgebreide fysica
STEM		Onderzoeksvaardigheden wetenschappen, labo	

▪ **Algemene doorstroomcompetenties: historisch en cultureel bewustzijn**

Historisch en cultureel bewustzijn

De doelstelling om historisch denken te ontwikkelen bij leerlingen wordt grotendeels bereikt via de eindtermen van sleutelcompetentie 8 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn'. Op de eindtermen van die basisvorming zijn enkele uitbreidingen gemaakt via de specifieke eindtermen. Het is aangeraden om deze specifieke eindtermen naast de gelijkaardige eindtermen uit de basisvorming te leggen en vooral te letten op de verschillen.

In de basisvorming is onder sleutelcompetentie 8 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn' een eindterm opgenomen waar de kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen opgesomd worden als een suggestie waartussen men een keuze kan maken. Voor de studierichtingen waaraan dit onderdeel gekoppeld wordt, zijn deze kenmerken echter geen suggestie maar zijn ze verplichte kennis. Dezelfde redenering wordt ook gevolgd voor de historische redeneerwijzen en bijhorende structuurbegrippen.

Verder wordt in de basisvorming in dezelfde sleutelcompetentie aandacht besteed aan de historische vraag. De specifieke eindtermen bouwen voort op de basisvorming door van de leerlingen te verwachten dat ze niet alleen bestaande historische vragen evalueren, maar ook zelf een onderzoekbare historische vraag formuleren.

Tenslotte wordt in de basisvorming verwacht dat leerlingen reflecteren over actuele maatschappelijke uitdagingen en dit op basis van aangereikte antwoorden die historische argumenten bevatten. De specifieke eindtermen gaan een stap verder door leerlingen zélf een antwoord te laten formuleren op actuele maatschappelijke uitdagingen, zonder dat de argumenten door de leerkracht worden aangereikt. Deze antwoorden situeren zich nog steeds binnen de context van de democratische principes van de rechtsstaat. Alle historische begrippen, structuurbegrippen en historische redeneerwijzen, alsook de kenmerken van de moderne tijd en de hedendaagse tijd, worden in deze eindterm opgesomd. Het is immers zo dat in deze eindterm eigenlijk alle kennis die de leerlingen gedurende de hele derde graad hebben opgebouwd, samenkomt in een demonstratie van historisch denken, die stimuleert om maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen voor de samenleving van vandaag en morgen.

In de basisvorming hebben leerlingen geleerd om kunst en cultuur waar te nemen en te beleven. In de specifieke eindtermen beogen we dat leerlingen aspecten van vormgeving in kunst- en cultuuruitingen in verband kunnen brengen met de tijd, ruimte en sociale context waarin ze voorkomen. Leerlingen in deze leeftijdsgroep gaan steeds meer (spontaan) analyseren en stellen zich zo in staat zich te oriënteren in maatschappelijke, historische en geografische contexten.

1.2.1*	Doelzin
	De leerlingen onderscheiden voor de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen, gelijkenissen en verschillen in kenmerken tussen samenlevingen, gelijkenissen en verschillen in kenmerken van samenlevingen uit vorige periodes, evenals kenmerken van interculturele contacten.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	<p>- Kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd voor elk van de maatschappelijke domeinen:</p> <ul style="list-style-type: none"> > Politiek: staatsvorming en veranderende territoriale invulling; imperialisme; kolonialisme; politieke revolutie; bestuurlijke organisatie en staatsvorm (zoals monarchie, republiek, stadstaat, absolutisme, democratie) met kenmerken zoals grondwet, volkssoevereiniteit, vertegenwoordiging, (de)centralisatie, rechtspraak > Sociaal: gelaagde samenleving; nomadische, agrarische en industriële samenleving; stedelijke samenleving; (on)gelijkheid; (on)vrijheid; slavernij; oorlog, geweld en vrede; minderheden; migratie; kenmerken zoals gezinsorganisatie; demografische processen; interactie met natuur; wij-zij-denken; burgerrechten > Cultureel: kunst- en cultuuruitingen; filosofie; levensbeschouwing en levensbeschouwelijke organisatie; religieuze hervormingen en breuk; multiculturele samenleving; wetenschappen en technologie; drukkunst; kenmerken zoals tradities en gewoonten; mens- en wereldbeelden; mentaliteiten; culturele en artistieke stromingen; onderwijs

	<p>> Economisch: economische systemen; landbouw; nijverheid; handel; industrialisering; mondialisering; kapitalisme; koopkracht en levensstandaard; arbeidsorganisatie; kenmerken zoals vraag en aanbod; concurrentie; commercialisering; overheidsregulering, transport(r)evolutie; innovatie</p>		
	<p>*Conceptuele kennis</p> <p>- Kenmerken van westerse en niet-westerse samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd voor elk van de maatschappelijke domeinen:</p> <p>> Politiek: staatsvorming en veranderende territoriale invulling; imperialisme; kolonialisme; politieke revolutie; bestuurlijke organisatie en staatsvormen (zoals monarchie, republiek, stadstaat, absolutisme, democratie) met kenmerken zoals grondwet, volkssoevereiniteit, vertegenwoordiging, (de)centralisatie, rechtspraak</p> <p>> Sociaal: gelaagde samenleving; nomadische, agrarische en industriële samenleving; stedelijke samenleving; (on)gelijkheid; (on)vrijheid; slavernij; oorlog, geweld en vrede; minderheden; migratie; kenmerken zoals gezinsorganisatie; demografische processen; interactie met natuur; wij-zij-denken; burgerrechten</p> <p>> Cultureel: kunst- en cultuuruitingen; filosofie; levensbeschouwing en levensbeschouwelijke organisatie; religieuze hervormingen en breuk; multiculturele samenleving; wetenschappen en technologie; drukkunst; kenmerken zoals tradities en gewoonten; mens- en wereldbeelden; mentaliteiten; culturele en artistieke stromingen; onderwijs</p> <p>> Economisch: economische systemen; landbouw; nijverheid; handel; industrialisering; mondialisering; kapitalisme; koopkracht en levensstandaard; arbeidsorganisatie; kenmerken zoals vraag en aanbod; concurrentie; commercialisering; overheidsregulering; transport(r)evolutie; innovatie</p> <p>- Verbanden en dynamiek tussen de maatschappelijke domeinen</p> <p>- Gelijkenissen en verschillen in dezelfde periode (synchroon) en tussen verschillende periodes (diachroon)</p> <p>- Aard van de interculturele contacten zoals gelijke of ongelijke machtsverhouding, vreedzaam of gewelddadig contact, wederkerigheid of uitbuiting in het contact, cultuurvermenging of dominantie, wederzijdse perceptie, wederzijdse impact</p>		
	<p>*Procedurele kennis</p> <p>- Hanteren van meerdere perspectieven (multiperspectiviteit)</p>		
	<p>*Metacognitieve kennis</p>		
	<p>Met inbegrip van context</p>		
	<p>Met inbegrip van dimensies eindterm</p>		
	<table border="1"> <tr> <td>*Cognitieve dimensie</td> <td>Analyseren</td> </tr> </table>	*Cognitieve dimensie	Analyseren
*Cognitieve dimensie	Analyseren		

1.2.2*	Doelzin
	De leerlingen evalueren een historische vraag op basis van de soort, de onderzoekbaarheid en de situering ervan in het historisch referentiekader.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	<p>- Structuurbegrippen met betrekking tot</p> <p>> Tijd: millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, breuk, evolutie, revolutie, duur, gelijktijdigheid, ongelijktijdigheid</p> <p>> Ruimte: lokaal, regionaal, (West-)Europees, westers en niet-westers, mondiaal, centrum-periferie, opengesloten ruimte, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem</p> <p>> Maatschappelijke domeinen: politiek, sociaal, cultureel, economisch</p> <p>- Structuurbegrippen met betrekking tot typische historische redeneerwijzen: oorzaak en gevolg, toeval, perspectief, historische inleving, continuïteit, verandering, argument, bewijs, gelijktijdigheid en ongelijktijdigheid, bedoelde en onbedoelde handelingen en gevolgen en structuurbegrippen zoals structurele en incidentele oorzaak, historische contextualisering, de menselijke en structurele (f)actoren (agency), analogie, verband, veralgemening, stereotypering</p>
	*Conceptuele kennis
	- Standplaatsgebondenheid

	<ul style="list-style-type: none"> - Soorten historische vragen: vraag over het verleden, over de relatie verleden-heden, over de totstandkoming van historische kennis of over representaties van het verleden - Criteria voor de onderzoekbaarheid van een vraag zoals afbakening in tijd, ruimte of maatschappelijk domein, bestaan van bronnen, relevantie van bronnen, gebruik van historische redeneerwijzen, beschikbare tijd en middelen
	*Procedurele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Toepassen van historische redeneerwijzen: causaal redeneren, meerdere perspectieven hanteren, zich inleven in de context van het verleden, continuïteit en verandering analyseren, bewijs gebruiken, actualiseren en historiseren, tussen historische feiten verbanden leggen en historische redeneerwijzen zoals historisch contextualiseren, over bronnen reflecteren, de menselijke en de structurele (f)actoren (agency) benoemen, historische analogieën leggen, veralgemening en stereotypering onderzoeken
	*Metacognitieve kennis
	Met inbegrip van context
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Evalueren

1.2.5*	Doelzin
	De leerlingen brengen aspecten van vormgeving in kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin die voorkomen.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	*Conceptuele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Aspecten van vormgeving zoals materialen, technieken en functie, in tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen - Uitingen van kunst en cultuur zoals in media, in materieel en immaterieel erfgoed, in artistiek werk
	*Procedurele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Toepassen van methodes om aspecten van vormgeving in verband te brengen met de context waarin die voorkomen
	*Metacognitieve kennis
	Met inbegrip van context
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Analyseren

▪ **Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: taalsystematiek**

Er wordt ingezet op het verwerven van dieper inzicht in de structuren en wetmatigheden die aan de bestudeerde klassieke taal ten grondslag liggen. Daarbij gaat het in de eerste plaats over de fundamentele bouwstenen van de taal: we denken daarbij aan lexicale, morfologische, syntactische en prosodische aspecten. Er wordt van de leerlingen verwacht dat ze de aangeleerde modellen actief kunnen reproduceren. Kennis van het taalsysteem is niet enkel onontbeerlijk om teksten in de klassieke taal te begrijpen, maar laat ook toe om structureel in te zetten op metacognitieve kennis van taal en om gelijkenissen en verschillen met andere taalsystemen, zoals die van moderne talen, te kunnen duiden. Het bestuderen van taalphenomenen geeft ook inzicht in de wijze waarop de bestudeerde klassieke taal gebruikt werd en hoe ze evolueerde. Ook aspecten zoals taalevolutie, taalvariatie en taalverwantschap komen dus aan bod. Het bewust reflecteren op taal kan bovendien bijdragen tot een versterking van het abstract denken over taal.

3.1.1*	Doelzin
	De leerlingen passen de belangrijkste regels en kenmerken van de bestudeerde klassieke taal als taalsysteem toe om het inzicht in het taalsysteem te vergroten.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Basisvocabularium bestaande uit frequente woorden - Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Woordverwantschap, woordvorming - Elementen van morfologische determinering - Elementen van syntactische analyse: > Modaliteit van het predicaat (gezegde inclusief de persoonsvorm) > Tijden en aspecten > Congruentie > Zinsdelen: predicaat, onderwerp, voorwerp, bijwoordelijke bepaling > Zinsdeelstukken: bijvoeglijke bepaling > Bijzinnen waaronder onderwerpszin, voorwerpszin, bijwoordelijke bijzin, betrekkelijke bijzin en andere ondergeschikte constructies zoals losse ablatief en genitief - Elementen van semantische analyse: > Semantische rollen van bijvoeglijke en bijwoordelijke bepalingen > Agens en patiens in het werkwoord inbegrepen (Hebreeuws) > Rol van voor- en achtervoegsels voor doel, ontvanger en bron (Hebreeuws) > Betekenissen van woorden, woordvormen, leeseenheden, zinnen
	*Procedurele kennis
	- Herkennen van samenstelling, verwantschap, vorming en afleiding van woorden - Toepassen van morfologische determinering - Actief reproduceren van de aangeleerde modellen - Analyseren van syntaxis en semantiek
	Met inbegrip van context
	- Het cesuurdoel wordt gerealiseerd bij het lezen van teksten of tekstfragmenten in de bestudeerde taal.
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Toepassen

3.1.2*	Doelzin	
	De leerlingen onderscheiden gelijkenissen en verschillen tussen het bestudeerde klassieke taalsysteem en een modern taalsysteem.	
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel	
	*Conceptuele kennis	
	- Elementaire morfologische en syntactische bouwstenen van de bestudeerde klassieke taal vermeld in cesuurdoel 3.1.1* en van een moderne taal	
	*Procedurele kennis	
	- Functioneel gebruiken van cesuurdoel 3.1.1* - Analyseren van vormelijke en structurele gelijkenissen en verschillen tussen het systeem van de bestudeerde klassieke taal en dat van een moderne taal	
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
*Cognitieve dimensie	Analyseren	

▪ **Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: literatuur**

'Literatuur' wordt hier in haar meest brede betekenis opgevat en verwijst dus niet enkel naar artistiek-literaire teksten. De lectuur van authentieke teksten in de bestudeerde klassieke taal staat hier centraal. Er wordt gestreefd naar het aanbieden van een zo breed mogelijke waaier aan tekstgenres. De teksten gaan van de oudheid, over de middeleeuwen tot latere periodes.

Om tot adequaat tekstbegrip te komen worden de basisregels van het taalsysteem en de aangeleerde lektuurmethode toegepast. De leerlingen geven de inhoud van de behandelde tekst in het Nederlands weer, wat op verschillende manieren kan gebeuren. Ook tekstsoorten, teksttypes, tekstopbouw, tekststructuur en informatiestructuur komen aan bod. Er wordt ook van de leerlingen verwacht dat ze reflecteren op hun interpretatie van teksten. Ze leren dat teksten een zekere gelaagdheid hebben en dat er bij het lezen van teksten een diversiteit aan mogelijke interpretaties is. Deze reflectie op literatuur draagt bij aan het vermogen om de gelaagdheid van teksten en taaluitingen te begrijpen. Daarnaast leren leerlingen hoe genre-gerelateerde kenmerken een invloed hebben op de interpretatie van de behandelde teksten.

Naast tekstanalyse heeft ook tekstbeleving zijn plaats. De leerlingen drukken hun ervaring en gevoelens uit bij het interpreteren van teksten in de bestudeerde klassieke taal. Voorts wordt er gefocust op de wijze waarop de socio-culturele en literair-historische contexten waarin de teksten ontstonden, een invloed hebben op de betekenis en de structuur van teksten. Tot slot wordt er ook ingezet op het voorlezen van teksten of tekstfragmenten met aandacht voor fonologische en prosodische aspecten.

3.2.1*	Doelzin	
	De leerlingen tonen adequaat begrip van teksten in de bestudeerde klassieke taal.	
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
	- Functioneel gebruik van cesuurdoel 3.1.1*	
	*Conceptuele kennis	
	- Functioneel gebruik van cesuurdoel 3.1.1* - Diversiteit aan teksten en hun kenmerken - Tekstopbouw en tekststructuur > Tekstverbanden aan de hand van structuuraanduiders: signaalwoorden en verwijfwoorden - Volgorde van leeseenheden - Informatiestructuur: achtergrond en commentaar - Tekstsoorten zoals literaire, narratieve, informatieve, persuasieve, argumentatieve, opiniërende, diverterende	

	- Teksttypes zoals epos, epigram, elegie, satire, ode, dialoog, brief, redevoering, verslag, dagboek, liturgie, commentaar
	*Procedurale kennis
	- Functioneel gebruiken van cesuurdoel 3.1.1*
	- Toepassen van de aangeleerde lectuurmethode in functie van tekstbegrip
	- Herkennen van tekstopbouwende elementen, tekststructuren, tekstverbanden, informatiestructuur (achtergrond en commentaar), structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)
	- Analyseren van de volgorde van leeseenheden
	- Verkennen van subtekstuele (impliciete) boodschappen (Hebreeuws)
	- Raadplegen van verklarende bronnen en ze met elkaar vergelijken (Hebreeuws)
	- Identificeren van veronderstellingen en bevindingen (Hebreeuws)
	- Gebruiken van talige hulpmiddelen
	- Weergeven van de inhoud van de tekst in het Nederlands: in eigen woorden weergeven, samenvatten, vertalen
	- Evalueren van verschillende vertalingen
	- Onderscheiden van een onderliggend standpunt, mening of intentie van de auteur
	- Een grote variatie aan tekstgenres: <ul style="list-style-type: none"> > Voor Latijn tekstgenres zoals epiek, filosofie, retoriek, historiografie lyriek, epistolografie, drama > Voor Grieks tekstgenres zoals epiek, filosofie, drama, historiografie, lyriek, retoriek, epistolografie
	Met inbegrip van tekstkenmerken
	- Een grote variatie aan tekstgenres: <ul style="list-style-type: none"> > Voor Latijn tekstgenres zoals epiek, filosofie, retoriek, historiografie lyriek, epistolografie, drama > Voor Grieks tekstgenres zoals epiek, filosofie, drama, historiografie, lyriek, retoriek, epistolografie > Voor Hebreeuws met inbegrip van juridische en liturgische teksten, commentaren, parabels en andere teksten zoals filosofische, historiografische, psalmen en teksten uit de Hebreeuwse context
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Creëren

3.2.2*	Doelzin
	De leerlingen lezen teksten of tekstfragmenten in de bestudeerde klassieke taal voor rekening houdend met uitspraakregels.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Articulatie, lengte van klinkers
	*Procedurale kennis
	- Toepassen van uitspraakregels met aandacht voor de lengte van klinkers
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Toepassen

3.2.3*	Doelzin
	De leerlingen verwoorden hun mening, gedachten, gevoelens en beleving bij het interpreteren van teksten in de bestudeerde klassieke taal.
	Met inbegrip van kennis
	*Conceptuele kennis

	- Functioneel gebruik van cesuurdoel 3.2.1*
	- Inzicht dat de eigen interpretatie kan en mag verschillen van die van anderen
	*Procedurele kennis
	- Functioneel gebruiken van cesuurdoel 3.2.1*
	- Onderbouwen van mening en gedachten bij het interpreteren van teksten in de bestudeerde klassieke taal
	*Metacognitieve kennis
	- Eigen mening, gedachten, gevoelens en beleving bij het interpreteren van een tekst zoals waarom sommige aspecten van de tekst aanspreken, waarom men zich identificeert met een bepaald personage, in welke zin men gelijkaardige ervaringen zelf al heeft meegemaakt, waarom de tekst een bepaalde emotionele reacties teweegbrengt, waarom de uitdrukkingvorm of stijl aanspreekt
	Met inbegrip van tekstkenmerken
	Zie cesuurdoel 3.2.1*
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Creëren
	*Affectieve dimensie Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

3.2.4*	Doelzin
	De leerlingen analyseren hoe genre-gerelateerde kenmerken de interpretatie van teksten in de bestudeerde klassieke taal beïnvloeden.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel.
	*Conceptuele kennis
	- Genre-gerelateerde kenmerken in functie van de behandelde teksten in de bestudeerde klassieke taal
	- Functioneel gebruik van cesuurdoel 3.2.1*
	- Stijlfiguren
	*Procedurele kennis
	- Herkennen van de dynamiek van tekstdoelen zoals een narratieve tekst met een persuasief of argumentatief doel of een diverterende tekst met een informatief of persuasief doel
	- Aangeven hoe de genre-gerelateerde kenmerken zich verhouden tot de inhoud en hoe ze de interpretatie van een tekst beïnvloeden
	- Functioneel gebruiken van cesuurdoel 3.2.1*
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Analyseren

*3.2.6	Doelzin
	De leerlingen analyseren de invloed van contextgegevens op de betekenis van diverse soorten teksten.
	Met inbegrip van kennis
	*Conceptuele kennis
	- De socio-culturele context waarin de teksten ontstonden
	*Procedurele kennis
	- Verbanden leggen tussen de betekenis van teksten en de socio-culturele context waarin de teksten ontstonden
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Analyseren

▪ **Klassieke talen: Latijn en/of Grieks of Hebreeuws: cultuurgeschiedenis**

De eigenheid van de socio-culturele context waarin de bestudeerde cultuuruitingen ontstonden wordt toegelicht en geconfronteerd met die van de eigen samenleving. De vergelijking van hedendaagse cultuurelementen met gelijkaardige verschijnselen uit het verleden biedt de leerlingen de kans om zowel de specifieke als de relatieve waarde van (Europese) cultuuruitingen te begrijpen en in het juiste perspectief te plaatsen. In het bijzonder komen uiteenlopende uitdrukkingen van mens en maatschappij aan bod. Daarbij wordt ook ingezet op mogelijke gevolgen van stereotiepe voorstellingen van maatschappijen en culturen. Er wordt onderzocht hoe de brede socio-culturele context waarin de bestudeerde cultuuruitingen ontstonden, in relatie staat tot de eigen socio-culturele context, terwijl ook aandacht uitgaat naar de eigenheid en alteriteit van maatschappijen en culturen. Daarnaast leren de leerlingen te reflecteren over normen, waarden en opvattingen die aan bod komen naar aanleiding van de bestudeerde cultuuruitingen uit de klassieke oudheid en latere periodes.

3.3.1*	Doelzin	De leerlingen onderscheiden overeenkomsten en verschillen tussen aspecten van de eigen maatschappij en cultuur en aspecten van maatschappijen en culturen waarin de bestudeerde klassieke taal werd gehanteerd.
	Met inbegrip van kennis	
	*Conceptuele kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Enkele kenmerkende aspecten van de brede socio-culturele context waarin de bestudeerde cultuuruitingen ontstonden zoals op het vlak van dagelijks leven, leefomstandigheden, materiële cultuur, waarden, houdingen en overtuigingen, sociale conventies, ritueel gedrag, politieke en institutionele structuren - Enkele kenmerkende aspecten van de eigen maatschappij en cultuur zoals op het vlak van dagelijks leven, leefomstandigheden, materiële cultuur, waarden, houdingen en overtuigingen, sociale conventies, ritueel gedrag, politieke en institutionele structuren - Capita selecta uit domeinen zoals religie, rechtspraak, antropologie, natuurwetenschappen, kunst, filosofie, ethiek uit de eigen maatschappij en uit de maatschappij waarin de teksten ontstonden
	*Procedurele kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruikmaken van tekstuele en materiële bronnen - Onderscheiden van overeenkomsten en verschillen tussen aspecten van de eigen maatschappij en cultuur en aspecten van maatschappijen en culturen waarin de klassieke taal werd gehanteerd
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Analyseren

3.3.2*	Doelzin	De leerlingen reflecteren over normen, waarden en opvattingen uit de klassieke oudheid en latere periodes.
	Met inbegrip van kennis	
	*Conceptuele kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Normen, waarden en opvattingen die aan bod komen naar aanleiding van de bestudeerde cultuuruitingen uit de klassieke oudheid en latere periodes - Eigenheid en alteriteit van maatschappijen en culturen - Inzicht in de verankering van normen, waarden, en opvattingen in een socio-culturele context - Multiperspectiviteit
	*Procedurele kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Reflecteren op normen, waarden en opvattingen die aan bod komen naar aanleiding van de bestudeerde cultuuruitingen uit de klassieke oudheid en latere periodes zoals door ze te vergelijken met normen, waarden en opvattingen die gangbaar zijn in de huidige socio-culturele context - Hanteren van meerdere perspectieven (multiperspectiviteit)
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Evalueren
	*Affectieve dimensie	Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

▪ **Wiskunde: gevorderde wiskunde**

Dit onderdeel biedt een inhoudelijke verbreding en abstractere verdieping in alle domeinen van de wiskunde, die verder gaat dan de onderdelen "uitgebreide wiskunde" op vlak van diepgang, abstractie, moeilijkheidsgraad, inzicht en parate kennis.

Als bijkomende inhouden komen aan bod: complexe getallen, matrices en determinanten, elementaire groepentheorie, predicaatlogica en combinatoriek. Een verdieping is voorzien in algebra en analyse (vergelijkingen en ongelijkheden, functies, limieten, afgeleiden en integralen), goniometrie (willekeurige driehoeken, verwante hoeken, goniometrische formules), meetkunde (analytische vlakke meetkunde en ruimtemeetkunde) en statistiek (betrouwbaarheidsintervallen, toetsen van hypothesen).

6.4.2*	Doelzin	De leerlingen lossen in \mathbb{R} tweedegraadsongelijkheden op.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie en notaties inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis	
		- Tweedegraadsongelijkheid - Interval, oplossingenverzameling - Algebraïsche rekentechnieken voor het oplossen van tweedegraadsongelijkheden
	*Procedurele kennis	
		> Algebraïsch oplossen van # Tweedegraadsongelijkheden
	Met inbegrip van context	
		* Het cesuurdoel wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.
	Met inbegrip van dimensies eindterm	
	*Cognitieve dimensie	Toepassen

6.4.7*	Doelzin	De leerlingen gebruiken geschikte goniometrische formules om goniometrische uitdrukkingen te vereenvoudigen en problemen op te lossen.
	Met inbegrip van kennis	
	*Feitenkennis	
		- Vakterminologie en notaties inherent aan de afbakening van het cesuurdoel - Formules van sinusregel en cosinusregel in een willekeurige driehoek
	*Conceptuele kennis	
		- Georiënteerde hoek - Goniometrische cirkel - Verwante hoeken: gelijke, tegengestelde, complementaire, anticomplementaire, supplementaire, antisupplementaire - Goniometrische getallen van verwante hoeken: sinus, cosinus, tangens - Goniometrische formules > Sinusregel en cosinusregel in een willekeurige driehoek > Som- en verschilformules
	*Procedurele kennis	

	<ul style="list-style-type: none"> - Berekenen van goniometrische getallen van verwante hoeken - Oplossen van willekeurige driehoeken - Selecteren en toepassen van goniometrische formules om goniometrische uitdrukkingen te vereenvoudigen en problemen op te lossen
	Met inbegrip van dimensies eindterm
*Cognitieve dimensie	Analyseren

6.4.8*	Doelzin
	De leerlingen rekenen met complexe getallen en in het complexe vlak.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie, notaties en formules inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Noodzaak tot uitbreiding van de reële getallen naar de complexe getallen en de invoering van de imaginaire eenheid - Verlies van totale orde in \mathbb{C} - Cartesische vorm van een complex getal: $z = a + b \cdot i$ met $a, b \in \mathbb{R}$ - Polaire vorm van een complex getal: $z = r(\cos \theta + i \cdot \sin \theta)$ met $r \in \mathbb{R}$ - Verband tussen cartesische en polaire vorm van een complex getal - Grafische voorstelling van complexe getallen in het complexe vlak - Modulus en argument van een complex getal in het complexe vlak - Gelijke, tegengestelde en toegevoegde complexe getallen - Bewerkingen met complexe getallen <ul style="list-style-type: none"> > In cartesische vorm: optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling > In polaire vorm: vermenigvuldiging, deling - Eigenschappen en rekenregels van de bewerkingen met complexe getallen - Meetkundige interpretatie in het complexe vlak van bewerkingen met complexe getallen - Tweedegraadsvergelijking met reële coëfficiënten in één complexe onbekende
	*Procedurele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Voorstellen van complexe getallen in het complexe vlak - Met functioneel gebruik van ICT <ul style="list-style-type: none"> > Omzetten van een complex getal in cartesische vorm naar polaire vorm en omgekeerd > Uitvoeren van bewerkingen met complexe getallen in cartesische vorm, in polaire vorm > Oplossen van tweedegraadsvergelijkingen met reële coëfficiënten in één complexe onbekende
	Met inbegrip van dimensies eindterm
*Cognitieve dimensie	Toepassen

6.4.10*	Doelzin
	De leerlingen onderzoeken de ligging van objecten in het vlak en afstanden en hoeken tussen deze objecten.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	- Vakterminologie, notaties en formules inherent aan de afbakening van het cesuurdoel
	*Conceptuele kennis
	- Vrije vector, puntvector, coördinaten, orthonormaal assenstelsel, norm of grootte van een vector, eenheidsvector

	<ul style="list-style-type: none"> - Richtingsvector, normaalvector - Ontbinding van een vector in zijn componenten - Bewerkingen met vectoren: optelling, vermenigvuldiging met een reëel getal, scalair product - Grafische betekenis van bewerkingen met vectoren - Vectoriële, parametrische en cartesische vergelijking(en) van rechten - Onderlinge ligging van <ul style="list-style-type: none"> > Twee rechten: evenwijdig, samenvallend, snijdend, loodrecht - Hoeken tussen <ul style="list-style-type: none"> > Rechten - Afstanden tussen punten en rechten - Vectoriële beschrijving van meetkundige objecten zoals midden van een lijnstuk, zwaartepunt van een driehoek
	*Procedurele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Uitvoeren van bewerkingen met vectoren: optelling, vermenigvuldiging met een reëel getal, scalair product - Bepalen van de norm van een vector - Ontbinden van een vector in zijn componenten in een assenstelsel: grafisch en via berekening - Afleiden en gebruiken van de vectoriële, parametrische en cartesische vergelijking(en) van rechten - Omzetten van parametrische vergelijkingen in cartesische vergelijkingen en omgekeerd - Onderzoeken van de loodrechte stand van twee objecten in een orthonormaal assenstelsel - Bepalen van de onderlinge ligging van twee rechten - Berekenen van hoeken tussen objecten - Berekenen van afstanden tussen objecten
	Met inbegrip van context
	<ul style="list-style-type: none"> * Het cesuurdoel wordt zowel met als zonder context gerealiseerd. * Contexten zoals resulterende kracht, verplaatsing komen aan bod. * Het cesuurdoel wordt gerealiseerd met inbegrip van gemengde meetkundige problemen.
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	*Cognitieve dimensie Analyseren

6.4.16*	Doelzin
	De leerlingen bewijzen wiskundige uitspraken.
	Met inbegrip van kennis
	*Feitenkennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel - Symbolen: \wedge, \vee, \neg, \Rightarrow, \Leftrightarrow, \forall, \exists
	*Conceptuele kennis
	<ul style="list-style-type: none"> - Implicatie, equivalentie - Concepten uit logica - Bewijstechnieken: rechtstreeks bewijs, bewijs uit het ongerijmde, bewijs door tegenvoorbeeld - Wiskundige eigenschappen, rekenregels en formules uit de cesuurdoelen en de eindtermen uit de tweede graad doorstroomfinaliteit zoals de irrationaliteit van $\sqrt{2}$, formule van de Moivre, eigenschappen i.v.m. onderlinge ligging van rechten, goniometrische formules, goniometrische identiteiten
	*Procedurele kennis
	- Reconstrueren van behandelde bewijzen

	> In de behandelde situatie in combinatie met het beargumenteren van redeneerstappen
	> In een gewijzigde situatie zoals met andere symbolen, in een specifiek geval
	Met inbegrip van context
	* Het cesuurdoel wordt gerealiseerd met kenniselementen met betrekking tot logica uit de eindtermen basisvorming van de tweede graad doorstroomfinaliteit.
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	* Cognitieve dimensie Evalueren

6.4.17*	Doelzin
	De leerlingen lossen problemen op door te mathematiseren en demathematiseren en door gebruik te maken van heuristieken.
	Met inbegrip van kennis
	* Conceptuele kennis
	- Wiskundige concepten uit de cesuurdoelen
	* Procedurele kennis
	- Toepassen van wiskundige concepten en vaardigheden uit de cesuurdoelen
	- Toepassen van heuristieken
	- Mathematiseren en demathematiseren
	- Invoeren van een variabele
	- Toepassen van reflectievaardigheden: evalueren van proces en oplossing
	Met inbegrip van context
	* Het cesuurdoel wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.
	Met inbegrip van dimensies eindterm
	* Cognitieve dimensie Analyseren

4. Bronnen en verwijzingen

- www.kwalificatiesencurriculum.be/opleidingen : website waarop je matrix kan raadplegen
- www.onderwijsdoelen.be : website met laatste versies van de eindtermen
- www.vlaamsekwalificatiestructuur.be/kwalificatiedatabank : website van de Vlaamse kwalificatiestructuur
- www.ovsg.be/leerplannen/secundair-onderwijs : OVSG-website met servicedocumenten, screencasts, opleidingen ...